

Oksana SICHKAR-TSYMBALIUK
Завідувач відділу перенесення та рукописів
Наукова бібліотека Національного університету імені Юрія
Федьковича в Чернівцях, Україна

Колекція «Буковиненсія» у колекції рідкісних книг та рукописів бібліотеки Національного університету «Юрій Федькович» у Чернівцях (Україна)

Résumé: L'étude de la civilisation ukrainienne est une des activités majeures des bibliothèques qui devient un trait distinct de notre époque où la société ukrainienne accorde une grande attention à inculquer à ses habitants l'esprit de patriotisme, à apprendre l'histoire et la littérature de son pays. L'indépendance gagnée par l'Ukraine et la construction d'un État souverain ont conduit à la réorganisation des activités des bibliothèques, y compris l'étude de la civilisation ukrainienne. Les conditions objectives pour la renaissance des meilleures traditions de l'étude de la civilisation par les bibliothèques ukrainiennes ont été créées, le rôle des bibliothèques dans la restauration de la mémoire historique du peuple, dans la formation de sa conscience nationale, dans l'éducation de la dignité et du vrai patriotisme s'est considérablement accru. Les activités des bibliothèques visées à étudier la civilisation ukrainienne ne sont pas devenues des intentions déclarées mais restent en fait un domaine prioritaire des bibliothèques. La Bibliothèque scientifique de l'Université nationale Yuriy Fedkovych de Chernivtsi possédant le fonds très précieux est une des bibliothèques les plus anciennes de l'Ukraine.

La Bibliothèque a traversé un parcours historique singulier, lié aux particularités du destin historique de la Bucovine, s'étant transformée de la bibliothèque régionale à la Bibliothèque scientifique de l'Université nationale de Chernivtsi, ce qui a laissé

son empreinte sur le caractère spécifique et l'originalité de son fonds. La Bibliothèque s'est formée autour de l'idée centrale de créer un département et le fonds «Bucovinensia» ainsi que de constituer une collection de publications bukoviniennes. Depuis 1986 la collection «Bucovinensia» est conservée dans le département des livres rares et précieux (actuellement celui des livres rares et manuscrits).

La collection «Bucovinensia» s'est transformée de Landes Bibliothek en Bibliothèque scientifique de l'Université nationale de Chernivtsi. Grâce aux efforts de ses fondateurs et des éminents scientifiques de la Bucovine – historiens, archéographes, linguistes, qui ont été parmi ses premiers bibliothécaires et qui ont fait don de leurs archives et de leurs collections personnelles à la bibliothèque, – le fonds se constituait progressivement, principalement de livres offerts. La Bibliothèque a été inaugurée le 29 septembre 1852 dans un petit salle rue Panska, 41 (actuellement rue O. Kobylanska). Au 1er janvier 1853 le fonds de la Bibliothèque comptait 543 exemplaires de livres et 20 collections de périodiques.

En 1875 l'élite régionale a réussi à créer une université à Chernivtsi qui bien sûr avait besoin d'une bibliothèque. À cette fin, il a été décidé de transférer la Bibliothèque publique de Bucovine à l'Université et d'allouer des fonds pour l'achat des manuels nécessaires pour les étudiants. Le 4 octobre 1875 la Bibliothèque a déjà déménagé avec tous ses biens dans les locaux actuels du bâtiment №1 de l'Université rue Universytetska. Au moment du transfert son fonds comptait déjà 15 544 exemplaires. Comme la Bibliothèque a toujours été publique, lors de son transfert de Landes Bibliothek à l'Université il a été convenu qu'elle serait accessible non seulement aux enseignants et aux étudiants de l'Université, mais aussi aux habitants de toute la ville comme avant.

La partie précieuse de la collection est constituée des documents reflétant l'histoire de la création et du développement de l'Université pendant la période austro-roumaine. En particulier, dans le fonds de la collection il y a les annuaires du personnel et des unités administratives de l'Université contenant l'information sur les noms des professeurs de l'université, leurs cours enseignés, etc. De plus, un des départements de la Bibliothèque conserve les versions manuscrites des revues, des protocoles statistiques, les dossiers personnels des étudiants, les discours des recteurs, de la

documentation universitaire et des catalogues manuscrits. Tous ces documents sont d'une valeur particulière car ils permettent de suivre la croissance du nombre des facultés, les changements du personnel enseignant et des étudiants au cours des périodes différentes de l'activité de l'Université.

Les calendriers folkloriques et religieux annuels représentant les caractéristiques culturelles des nationalités différentes de la région, leur mode de vie, leurs croyances et leurs traditions, constituent une partie intégrante tout aussi importante de la collection. Les renseignements non moins précieux sur la population de la région sont fournis par les répertoires d'adresses et les annuaires téléphoniques qui aident à suivre la dynamique de l'installation de population dans les villes, en particulier à Chernivtsi, les changements de la planification des rues et l'accroissement de la densité de bâtiments, la composition ethnique de la population citadine.

Mots-clés: Université nationale de Tchernihvtsi, bibliothèque scientifique, fonds de livres et manuscrits rares, collection de „Буковинензія”

Abstract: The article exposes collection of „Буковинензія” in the fund of rare books and manuscripts of scientific library of the Chernivtsi National University – one of the most interesting departments, that represents historical and cultural development of Bukowina, gives to the users as possible complete information about social and political, cultural, spiritual, religious life and work of our compatriots, exposes the role of multinational population of Bukowina in a world culture.

Keywords: Chernivtsi National University, scientific library, fund of rare books and manuscripts, collection of „Буковинензія”

Краєзнавство є одним з провідних напрямків діяльності бібліотек, і це – характерна риса нашого часу, коли українське суспільство приділяє значну увагу вихованню патріотизму, знанню вітчизняної історії та літератури. Здобута Україною незалежність і побудова суверенної держави обумовили реорганізацію бібліотечної діяльності, в тому числі і краєзнавчої. Виникли об'єктивні умови для відродження кращих традицій українського бібліотечного краєзнавства, значно

зросла роль бібліотек у відновленні історичної пам'яті народу, становленні його національної свідомості, вихованні гідності і справжнього патріотизму. Краєзнавча робота стала не декларованим, а насправді пріоритетним напрямком діяльності бібліотек.

Наукова бібліотека Чернівецького національного університету є однією з найстаріших і найцінніших бібліотек України. Особливий історичний шлях пройшла книгозбірня від крайової бібліотеки до наукової бібліотеки Чернівецького національного університету, який наклав свій відбиток на специфіку та оригінальність фондів. Це пов'язано з особливостями історичної долі Буковини. В центрі ідеї формування бібліотеки було створення відділу і фонду „Буковинензія” та комплектування книгозбірні примірниками буковинських видань. З 1986 року колекція „Буковинензія” зберігається у відділі рідкісних та цінних книг (тепер рідкісних книг та рукописів).

Колекція „Буковинензія” формувалась і пройшла свій шлях починаючи від Landes Bibliothek до наукової бібліотеки Чернівецького національного університету. Завдяки зусиллям фундаторів та видатних буковинських вчених – істориків, археографів, мовознавців, що були серед її перших бібліотекарів і передавали в дар бібліотеці свої особисті архіви та колекції, фонди поступово поповнювались, здебільшого подарованими книгами.

До середини XIX ст. в Чернівцях і на Буковині не було жодної публічної бібліотеки. Потребу в ній розуміли освідченні кола краю, що з 1848 р. став окремим коронним краєм Австрійської імперії. Ідея безпосереднього її створення припадала на час управління крайового президента Буковини Адальберта фон Геннігера (1849-1853), який приділяв значну увагу освіті і надав допомогу для заснування громадської бібліотеки. Фінансова допомога була зібрана в розмірі 1000 флоринів восени 1850 р. групою однодумців з ініціативи поміщика Михая Зотти. Вагомою допомогою була і пожертва відомого піаніста і директора Львівської консерваторії Карла фон Мікулі, який передав виручку від своїх зимових концертів 1850-1851 рр. у розмірі 1030 флоринів. Для вирішення всіх організаційних питань, 20 квітня 1851 р. ініціативна група утворила «Товариство Крайової бібліотеки», склад якого був затверджений Міністерством культури Австрії. Бібліотеку планували зробити осередком культури для широких верств населення, відкритим для всіх і кожного, безкоштовним і доступним.

Відкриття бібліотеки відбулося 29 вересня 1852 р. у невеличкому приміщенні на вул. Панській, 41 (вул. О. Кобилянської). Вже на 1 січня 1853 р. фонд бібліотеки налічував 543 примірники книг та 20 підшивок періодичних видань. У бібліотеці майже не було книг українською мовою, за винятком 30 примірників, які подарував професор Львівського університету, письменник Яків Головацький.

Протягом 50-х років XIX ст. управління бібліотекою здійснював окремий виборний комітет з 11 членів, двоє з яких представляли місто Чернівці, п'ятеро – край в цілому і четверо – Чернівецьку гімназію та теологічне училище. З появою Буковинського сейму у 1861 р., управління бібліотекою перебрав на себе його виконавчий комітет. Саме тоді, за рішенням сейму, було призначено директора Крайової бібліотеки Євсебія Поповича. Проте, комплектуванням фондів від моменту створення бібліотеки займався професор гімназії Адольф Фікер, який також розробив їх систематизацію і класифікацію на 14 відділів. А після переїзду до Відня, продовжував допомагати поповнювати фонди бібліотеки. Його справу продовжив інший професор гімназії Йозеф Кольбе. Саме тоді було вирішено один із відділів присвятити краю і комплектувати його місцевими виданнями або книгами про Буковину.

У 1875 р. крайовій еліті вдалося добитися відкриття в Чернівцях університету, що потребував бібліотеки. З цією метою було вирішено передати Крайову публічну бібліотеку Буковини університету і виділити кошти на придбання необхідної літератури для студентів. Вже 4 жовтня 1875 р. бібліотека зі усім майном переїхала в теперішнє приміщення першого корпусу університету по вул. Університетській. На момент передачі її фонд нараховував вже 15544 примірників. Оскільки книгозбірня завжди була публічною, обслуговувала не тільки викладачів і студентів університету, але й усе місто, при передачі Landes Bibliothek до університету було обумовлено, що вона такою залишиться й надалі.

У той час Північна Буковина і Чернівці входили до складу Австро-Угорщини, тому у своїй діяльності бібліотека керувалася типовими інструкціями та нормами, запровадженими для австрійських університетських бібліотек. Згідно з урядових рекомендацій провідні спеціалісти бібліотеки професори Йоганн Сбієра та Йоганн Полек удосконалили розроблену Адольфом Фікером для Крайової публічної бібліотеки класифікаційну таблицю літератури, якою і сьогодні

користуються бібліотекарі та читачі. Для зручності роботи бібліотеки і користування її фондами, була розроблена таблиця, що поділила бібліотечний фонд на 97 відділів, кожен з яких був присвячений певній галузі знань або містив певну тематичну підбірку. Колекції „Буковинензія” в цій класифікації був відведений 90 систематичний відділ.

Варто зазначити, що мовою діловодства Герцогства Буковина була німецька, тож „Законом про відкриття Чернівецького імператорського і королівського університету імені Франца Йосипа” від 31 березня 1875 р. вона була визначена мовою викладання та діловодства в університеті. Це обумовило мовну специфіку основних книжкових надходжень до бібліотеки. Німецькою мовою друкувались і видання в університетській друкарні, що почала діяти на початку ХХ ст. для потреб університету. Вони склали певну частину фонду 90 систематичного відділу. Особливістю сформованого за австрійський період фонду колекції „Буковинензія” є те, що він не лише переважно німецькомовний, але й друкований фактурою (пізнім різновидом готичного письма).

З входженням Буковини до складу Румунського королівства у 1918 р., університет вже 1 жовтня 1919 р. перейшов на румунську мову викладання і діловодства, з цією метою всю документацію книгозбірні було перекладено румунською. Водночас змінився спосіб ведення облікової бібліотечної документація, зокрема за К. Мандичевського було запроваджено паспорти для кожного примірника книги, що за змістом відповідає сучасному формуляру. Ці рукописні формуляри стали частиною колекції „Буковинензія”. Саме в цей час колекція поповнилася румуномовними примірниками місцевих видань, оскільки в 1922 р. в Румунії був прийнятий закон про обов'язкове комплектування бібліотеки двома примірниками всіх видавництв країни.

Отже основний склад фонду колекції „Буковинензія” був сформований до 1940 р., а вже в післявоєнний період бібліотека перейшла на іншу систематизацію книжкового фонду (УДК, ББК). У зв'язку з цим, подальше поповнення колекції відбувалося лише за рахунок доповнення з інших відділів старої класифікації при їх науковій обробці та подарунків з особистих колекцій старих видань, що підпадають під вимоги до формування колекції, визначенні ще першими її засновниками.

У фонді колекції знайшли своє місце особисті архіви та колекції колишніх директорів бібліотеки. Так, директор, головний хранитель книг і бібліотекар Карл Райфенкугель (1875–1903 рр.) поповнив фонд працями, присвяченими історії нашої бібліотеки, інструкціями з використання книг. Складовою частиною фонду стали праці про основні періоди розвитку бібліотеки та відповідні статистичні дані іншого директора бібліотеки – Фрідріха Баумгакла (1913–1919 рр.). Вагомий внесок в методику обслуговування читачів зробив Костянтин Мандичевський (1923–1930 рр.), який залишив нам у спадок різноманітні рукописи методичних рекомендацій щодо введення читацьких квитків та формулярів на видану літературу.

Цінну частину колекції складають матеріали, що відображають історію становлення і розвитку університету у австрійсько-румунський період. Зокрема, у фондах колекції можна знайти щорічники персонального складу і структурних підрозділів університету, де вказувались прізвища викладачів університету, прочитаних ними курсів та ін. Крім того, у відділі зберігаються рукописні варіанти журналів, статистичні протоколи, особові справи студентів, промови ректорів, документація університету та рукописні каталоги. Особлива цінність цих матеріалів в тому, що вони дають змогу простежити зростання кількості факультетів, зміну викладацького складу та студентів в різні періоди розвитку університету.

Ще в австрійський період, на факультетах почали формуватися бібліотеки семінарів, що аж 1932 р. стали структурними підрозділами університетської бібліотеки. Лише в 1949 р. їхні фонди було з'єднано з основним бібліотечним фондом, але на частині літератури збереглися печатки факультетських семінарів.

Не менш важливою складовою колекції є щорічні народні і релігійні календарі, які відображають культурні особливості різних народностей краю, їх побут, вірування та традиції. Не менш цінну інформацію про населення краю містять й адресні та телефонні довідники, які допомагають відстежити динаміку розселення в містах, зокрема в Чернівцях, зміну планування вулиць і ущільнення забудови, національний склад мешканців.

Також у фонді можна побачити праці ректорів університету: Фрідріха Кляйнвехтера, який двічі обирався ректором (1882–1883, 1893–1894 рр.), був почесним громадянином міста Чернівці, відомим економістом, викладачем чернівецького університету 1909–1911 рр.;

Володимира Репти, ректора університету австрійського періоду (1883–1884 рр.), уродженця Буковини, багатолітнього митрополита Буковини і Далмації; Костянтина Поповича – ректора університету австрійського періоду (1888–1889 рр.); Еміліана Воюцького (1892–1893 рр.) – двічі обирався ректором, тричі обирався деканом теологічного факультету; Іона Ністора – історика Буковини і Румунії, політичного і державного діяча Австро-Угорщини і Румунії, академіка Академії Наук Румунії, науковця, педагога, ректора румунського періоду (1933–1940 рр.); Максиміліана Гакмана – ректора румунського періоду (1921–1922 рр.) – доктора права, професора, громадського діяча, сенатора румунського парламенту, ректора австрійського періоду Євсебія Поповича (1880–1881, 1895–1896 рр.) та ін.

Також значна кількість наукових та науково-методичних праць викладачів чернівецьких реальних шкіл, гімназій та університету займають гідне місце в краєзнавчій колекції. Варті уваги і праці видатних істориків Раймунда Фрідріха Кайндля (визначний буковинознавець), Фердинанда Ціглауера (42 роки віддав роботі в Чернівецькому університеті, почесний громадянин міста Чернівці); знавців слов'янської філології: Омеляна Калужняцького, Степана Смаль-Стоцького; румунського мовознавця Секстіла Пушкаріу; математика Ганса Гана; правознавця Євгена Ерліха (всесвітньо відомий науковець-юрист) та багатьох інших відомих науковців. Ці книги цінні ще й тим, що на багатьох з них є рукописні помітки авторів та особисті екслібриси.

Поповнювався фонд колекції „Буковинензія” і за рахунок подарунків визначних мешканців Буковини. Одним з перших, хто зробив вагомий внесок у формування не лише колекції, але й загалом фонду бібліотеки, подарувавши приватну книгозбірню, був доктор М. Зотта – ініціатор створення крайової бібліотеки. Зокрема, він передав до наших фондів добірку книг з правознавства у 200 томів. Подібна практика стала доброю традицією і надалі. Приміром, колишніми директорами бібліотеки у фонди було передано значну кількість рідкісних краєзнавчих видань.

Євсебій Попович, ректор університету 1880–1881 рр., – перший директор бібліотеки (1861–1875 рр.), професор історії Церкви та церковного права. Не один рік працював деканом теологічного факультету. Залишив по собі друковані видання і рукописи, серед них:

загальна історія церкви, стан церкви в роки Першої світової війни, теорії ортодоксальної догматики.

Йоган Полек – професор філології, краєзнавець, високоерудована людина, поліглот, директор бібліотеки (1903–1912 рр.). Він досконало володів вісьмома мовами: німецькою, англійською, французькою, італійською, чеською, польською, російською, румунською та часто подорожував Буковиною, вивчав архівні матеріали, опублікував чимало праць. Більше 20-ти творів науковця зберігаються у фонді колекції „Буковинензія”. Його праці, в основному, присвячені історії Буковини, історії монетного двору в Садгорі тощо.

В румунський період першим директором університетської книгозбірні став доктор теології Нектарій Котлярчук з 18-ти річним стажем бібліотечної роботи, майбутній митрополит Буковини Нектарій. Він подарував бібліотеці видання, які присвячені дослідженням історії життя румунського населення Буковини. Не менш цінними також є праці іншого директора бібліотеки Євгена Пеунела (1930–1940 рр.), що входять до фонду колекції. Вони присвячені джерелознавству історії придунайських територій та Буковини, а також пов'язані з методичними розробками бібліотечних процесів, зокрема каталогізації.

Місто Чернівці як визначний культурний центр і крайова столиця притягувало увагу різних письменників, які надсилали новинки літератури, що переходили у власність бібліотеки університету. Особливо добре представлені в колекції тогочасні видання творів румунських класиків Г. Александреску, Б. Хиждеу, Г. Асакі, І. Редулеску, І. Славича, В. Александрі, М. Емінеску та інших, а також література з румунського мовознавства і фольклору. Твори українських письменників краю Ю. Федьковича, О. Кобилянської, О. Маковея та інших наших поетів і прозаїків.

Періодика австрійського та румунська часу складає важливу частину колекції, величезний об'єм періодичних видань представлений українською, польською, молдавською, німецькою, румунською, єврейською та іншими мовами. Серед них варто згадати: „Allgemeine Zeitung”, „Der Abend”, „Agriculiul”, „Angestellten-Zeitung”, „Bukowinaer Beamten-Zeitung”, „Gemeinde Zeitung”, „Bucovina”, „Bukowinaer Deutsche Zeitung”, „Bukowinaer Nachrichten”, „Bukowinaer Post”, „Bukowiner Schule”, „Bukowinaer Volks-Zeitung”, „Bukowiner Bote”, „Bukowiner pädagogische Blätter”, „Bukowiner Volksblatt”, „Czernowitzer

Presse”, „Czernowitzer Tagblatt”, „Unirea”, „Gazeta Bucovinei”, „Gazeta Polska”, „Deșteptarea”, „Buletinul Comunal”, „Czernowiecka gazeta polska”, „Czernowitzer deutsche Tagespost”, „Junimea literara”, „Djablica”, „Codrul Cosminului”, „Monitorul Bucovinei”, „Buletinul Bucovinei”, „Glasul Bucovinei”, „Unirea nationala”, „Lumina”, „Foaia oficială a Mitropoliei Bucovinei”, „Борба», „Буковинские ведомости», „Будяк», „Буковина», „Відродження», „Гасло”, „Земля”, „Каменярі”, „Народний голос”, „Нова Буковина”, „Рідний край”, „Самостійна думка”, „Українська ластівка”, „Університетський вісник”, „Час” та багато інших.

На полицях фонду займають належне місце рукописи видатних науковців нашого краю, що містять багато не лише не опублікованих, а й навіть не вивчених документів. В них знайшли відображення не лише біографічні відомості чи методологічні основи їх дослідження, але й багатий фактологічний матеріал із сфер зацікавлення науковців, що можуть бути чудовою базою для подальших науковою досліджень. Серед них рукописи видатного буковинського історика, етнографа і фольклориста Раймунда Кайндля, в яких зберігається багато відомостей про тогочасні події в місті Чернівці і Герцогстві Буковина, а також матеріали етнографічних поїздок на Гуцульщину. Не менш цінною є добірка матеріалів українського мовознавця, церковного та громадського діяча, ректора Чернівецького університету Євгена Козака. Серед його рукописів багато матеріалів з історії окремих сіл краю, палеографічний аналіз лексичного матеріалу грамот молдавських володарів, документів часів Молдавського князівства. Не менш цінні розвідки з церковної історії та теології. Не менше важливими в науковому плані є рукописні записи іншого ректора Чернівецького університету, правознавця і громадського діяча, Максиміліана Гакмана. В його рукописах містяться цінні матеріали про політичну ситуацію в краї, про функціонування Чернівецького університету в румунський період, а також ряд неопублікованих досліджень з правознавства. У фонді колекції „Буковинензія” зберігаються рукописні матеріали до біографії визначного українського громадського діяча, мовознавця, фольклориста і етнографа Зенона Кузелі. Не менш цінні в науковому плані й інші рукописи, що є складовою частиною фонду колекції, зокрема це рукописні матеріали Карла Райфенкугеля, Фрідріха Баумгакла, Євгена Тарангула, Емануеля Ісopesкула та інших.

Сучасна Буковина також широко представлена у фондах відділу працями науковців нашого університету та видатних діячів краю: відомого буковинського науковця, доктора історичних наук, професора Ботушанського Василя, доктора історичних наук, професора Брицького Петра, доктора історичних наук Добржанського Олександра, Нестора Мизака – історика-дослідника, Марії Никирси – архівіста, краєзнавця, перекладача, науковця, Миколи Гуйванюка – кандидата історичних наук, Тамари Марусик – професора, проректора ЧНУ ім. Ю. Федьковича, Надії Бабич – українського мовознавця, кандидата філологічних наук, професора, Сергія Осачука – кандидата історичних наук, перекладача, громадського діяча, почесного консула Австрії в Чернівцях, Михайла Чучка – українського історика, етнографа, доктора історичних наук, професора та багатьох інших.

Склад фонду колекції „Буковинензія” відображено у системі карткових каталогів і картотек відділу, а більша частина доступна і в електронному каталозі. Краєзнавча картотека колекції відображає як книги, так і окремі статті з книг, публікації в пресі, присвячені краю.

Таким чином, збагачення фонду здійснювалося протягом всього часу його існування, що дало можливість зібрати унікальний фонд документів та рукописних книг. На сьогоднішній день він нараховує 8516 універсальних друкованих видань та 72 рукописи. Фонд колекції „Буковинензія” включає в себе книги і періодичні видання українською, польською, молдавською, німецькою, румунською, єврейською та іншими мовами. Тут представлені праці буковинських вчених в різних галузях знань, відомості про народи, що населяли Буковину, праці з фольклору, народного господарства, політики, географії, геології, флори і фауни Буковини, історії міста Чернівці, університету, твори поетів і письменників краю.

Дев'яностий відділ „Буковинензія” – один з найцікавіших відділів, що відображає історичний та культурний розвиток Буковини та її мешканців в австрійський та румунський періоди її історії. Основне його призначення – дати користувачам якомога повнішу інформацію про суспільно-політичне, культурне, духовне, релігійне, мистецьке життя і творчість наших краян, розкрити роль багатонаціонального населення Буковини в світовій культурі, а також життя українського слова, української думки в світовому співтоваристві. Колекція „Буковинензія” є найціннішим скарбом краєзнавчих фондів наукової бібліотеки Чернівецького національного університету.

Книги з колекції „Буковинензія”

Праці ректорів університету

Праці Карла Райфенкугеля

Бібліографія

Mandicevschi, Constantin, «Întemeierea Bibliotecii Țării Mandicevschi», in *Junimea Literară*, 1931, an. 20, p. 259–282.

Păunel, Eugen I., «Biblioteca Universității din Cernăuți», in *Boabe de Grâu*, 1933, an. 4, n°4 (apr.), p. 225–239.

Reifenkugel, Karl, *Die k. k. Universitäts-Bibliothek in Czernowitz 1885–1895*, Czernowitz, Pardini, 1896.

Schwab, Erasmus, *Dr. Adolf Ficker: Nachruf gehalten im Vereine „Mittelschule”*, Wien, Alfred Hölder, 1880.

Павлюк, О. М. *Буковина. Визначні постаті: 1875–1919*. Чернівці, Золоті литаври, 2000.

Чернівецький Національний Університет імені Юрія Федьковича. *Імена славних сучасників*. Київ, Світ Успіху, 2005.